

LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTĖS
DALIOS GRYBAUSKAITĖS

METINIS
PRANEŠIMAS

2010

MIELI LIETUVOS ŽMONĖS,
GERBIAMIEJI POSĖDŽIO DALYVIAI,

Esu čia, kad atlikčiau Konstitucijos numatytą pareigą metiniu pranešimu apžvelgti padėtį šalyje.

Situaciją ir aktualijas kiekvienoje valstybės gyvenimo srityje stebiu, analizuoju ir reaguju nelaukdama metinių progų. Taip suprantu savo ir Prezidento institucijos užduotį.

Todėl, ruošdamasi šiam susitikimui, atsisakiau tradiciniu tapusio žanro – įprastinės visų šalies gyvenimo sričių apžvalgos, rikiuojant jas įprasta tvarka.

Neskelbsiu ir problemų sąrašo, kuriame rikiuotųsi: ūkio nuosmukis, nedarbas, energijos kainos, siautėjanti korupcija, stringančios struktūrinės reformos...

Nuolat bendrauju su Lietuvos žmonėmis, kalbuosi su politikais, visų lygių šalies institucijų pareigūnais. Nuoširdžiai domiuosi viskuo, kas vyksta viešojoje erdvėje. Todėl neabejoju: savo skaudulius mes žinome.

Atrodytų, nutuokiame, ir kaip juos gydyti. Juk žadame kloti modernius pamatus ekonomikos pažangai. Ketiname investuoti į mokslą ir inovacijas. Skelbiame negailestingą karą korupcijai. Įsipareigojame laisvinti verslą nuo beprasmių suvaržymų, užsitikrinti energetinę nepriklausomybę.

Dešimtmečiais, tarsi užkeikimą, kartojame išmintingus tekstus apie gyvybiškai svarbią būtinybę nedelsiant imtis struktūrinių reformų.

Dvidešimt pirmaisiais Nepriklausomybės metais vien geri norai ir ketinimai – nebepadeda. Optimizmo ir kantrybės ištekliai senka. Tikėjimas silpsta. Grimztame į nusivylimą ir nepasitikėjimą – politika, valdžios institucijomis, savimi ir savo valstybe. O iš čia – jau tik žingsnis į bejėgiškumą ir sąstingį.

Būtent todėl esu įsitikinusi: priėjome tašką, kur nebepakanka dar vieno eilinio padėties konstatavimo, priminimo apie sunkumus, pasikritikavimų ar akademinų pamąstymų apie bendrą atsakomybę.

Priėjome tašką, kuriame reikia esminio lūžio. Lietuva jau subrendo permainingoms.

Pakviesiu įkvėpti pilietinės valios ir politinės drąsos. Ir pripažinti: įstrigome, nes – praradome kryptį.

Prirašę dešimtis tomų strategijų ir programų, kuriose puikuojami šimtai kilnių prioritetų, pametėme svarbiausiąjį. Paniekinome vienintelį veiksnių vertinimo matą. PAMIRŠOME ŽMOGŲ.

Šią pirmąją vertybę užgožė kraštutinis ekonomizmas, įsivyravęs visuose lygmenyse.

Visos problemos kildinamos tik iš pinigų stygiaus.

Žinau, koks buvo globaliosios finansų suirutės mastas ir koks jo poveikis realiajai ekonomikai. Tačiau kategoriškai nesutinku su besąlygine ekonomikos viršenybe. Tai – iš esmės klaidingas požiūris, lemiantis ydingą pasaulio matymą, neadekvačius veiksmus ir, deja, labai skausmingus praregėjimus.

Vakarykščius ekonominius burbulus išpūtė nežabotas ekonominis egoizmas. Šiandieninius jų sprogimus ir socialines pasekmes sukėlė ekonominių prioritetų aukštinimo ideologija.

Ne pinigų stygius pykdo žmones, o teisingumo ir solidarumo trūkumas. Nepritariau ir nepritarsiu chaotiškam mokesčių kėlimui. Pareikalavau, kad už sumažintas pensijas būtų numatytas aiškus kompensacijos mechanizmas. Siekiu, kad pagarba žmogui atsispindėtų

sąžiningoje ir protingoje socialinės apsaugos sistemos reformoje, kuri vis niekaip neprasideda.

Išmokime šias pamokas. Atlikime vertybių peržiūrą ir pakilkime vertybiniam atgimimui.

Jei tikrai siekiame realių permainų valstybėje, turime atsigręžti į aukščiausią vertybę – į žmogų. Šis vertybinis orientyras taikytinas visuotinai – aukščiausiems pareigūnams ir žemiausių grandžių valstybės tarnautojams, o kartu – ir kiekvienam piliečiui. Kiekviename veiklos etape: ruošiant projektus, svarstant pasiūlymus, balsuojant ir – įgyvendinant sprendimus.

Žmogus turi tapti pirmuoju prioritetu ir vieninteliu darbų vertinimo kriterijumi visoms šalies politikos sritims.

Užsienio politikai – taip pat. Galime diskutuoti dėl diplomatinio darbo formų ir taktinių žingsnių, tačiau strateginė kryptis – viena ir neginčijama. Tai – Lietuvos žmonių interesų, tikslų ir mūsų nacionalinės savivarbos atstovavimas tarptautinėje arenoje.

Todėl mano kadencijos prioritetai yra:

– aktyvi ir dalykiška tolesnė eurointegracija bei nuoseklus šalies interesų gynimas Europos Sąjungoje;

– euroatlantinės darbotvarkės įgyvendinimas, kartu – aktyvi veikla, stiprinant Lietuvos teritorinį, energetinį ir technologinį saugumą, maksimaliai išnaudojant tarptautinių organizacijų galimybes;

– konstruktyvūs santykiai su kaimynais, grįsti abipuse pagarba ir abipuse nauda.

Gerbiamieji,

Tik ŽMOGAUS viršenybės principas padės mums rasti atsakymus į daugelį klausimų. Tik įtvirtinę jį, suteiksime teigiamą kryptį valstybės ir visuomenės energijai.

Šiandien, deja, didžiulė dalis nacionalinės energijos tiesiog iššvaistoma. Vyksta iš pažiūros audringas, tačiau bekryptis judėjimas. Dėl savo chaotiško pobūdžio jis veda arba į niekur, arba, dar blogiau – į sumaištį. Groteskiška, kai, kilus sumaiščiai, steigiame dar vieną darbo grupę – visuomenei apraminti ir politiniams mundurams apvalyti, – tačiau rezultatas, dažniausiai, – tik sprendimo atidėjimas ir papildomas pyktis.

Neminėčiau to, jeigu tai būtų vienkartinė kažkurios institucijos darbo nesėkmė. Deja, tokios situacijos kartojasi nuolat.

Sąmoningai neminiu ir tokių sprendimų pavyzdžių ar juos priėmusių institucijų pavadinimų, nes tai tapo bemaž visuotiniu reiškiniu. Jo paplitimas ir įsitvirtinimas rodo kai kurias sunkias mūsų viešojo gyvenimo ydas.

Pirminė – tai akivaizdus strateginio mąstymo deficitas.

Šalies institucijos, taip pat ir politinės partijos, tapo tarsi „Lietuvos mažosiomis kunigaikštystėmis“, su savo suvereniais tikslais ir interesais.

Tokios – fragmentiškos ir neretai prieštaringos – veiklos pasekmė – nestabili, neaiški ir nepatikima teisinė aplinka, kuri, veikiant be aiškaus strateginio sumanymo, užprogramuojama jau įstatymų leidybos procese.

Jeigu ruošiamas projektas neturi idėjinio stuburo, tai juo, tikėtina, bus pasiūlyti tik laikini ir tik sektoriai sprendimai. Derinimo stadijoje ruošinys bus praturtintas kitų sektorių pageidavimais bei išlygomis ir išimtimis. Į procesą neabejotinai įsiverš ir lobistinių interesų atstovai su visiškai naujais siūlymais. Kruopšti poveikio analizė tokiomis sąlygomis nebeįmanoma. Tačiau užkulisiniai susitarimai – galimi. Todėl vadinamieji „paskutinės minutės“ pasiūlymai praslys. Netrukus paaiškės, kad jie iškreipė pirminį sumanymą, įnešė prieštaravimų, atvėrė naujų landų interesams, kurie nedeklaruojami viešai.

Tokia yra patirtis. Kasdienė ir daugiametė. Todėl – pakankama, kad pagaliau imtumėmės tobulinti ne tik pačius įstatymus, bet ir jų priėmimo tvarką. Grįskime sumanymus ir projektus aiškiais strateginiais tikslais, atsisakykime ir „paskutinės minutės“, ir vilkinimo papročių.

Jau šiandien turime pradėti mąstyti plačiau, žvelgti giliau ir matyti toliau, nei rytdienos antraštės.

Vyriausybės veikla galėtų tapti kryptingesnė, jeigu, išgijus paprotį „stumti“ pavienių ministerijų sumanymus, būtų įdiegta kita tradicija – aptarti juos išsamiai, iš anksto, kolegialiai ir būtinai – strategiškai.

Jei siūlomi verslo mokesčių pakeitimai – būtina įvertinti poveikį ūkio raidai ir darbo rinkai. Jei žadama apmokestinti gyventojus, turi rūpėti ne tik biudžeto skaičiuoklės rodmenys – tegul mokesčio poveikį išanalizuoja ir už socialinės apsaugos situaciją atsakingi žmonės. Jeigu siūloma mokestinė lengvata vienai ar kitai verslo šakai, būtina girdėti konkurencijos sąlygas prižiūrinčių institucijų vertinimą. Ir, be jokios abejonės, – už šalies finansus atsakingų pareigūnų žodį. Tai ypač aktualu dabar, kai biudžeto padėtis įtempta. Tai bus aktualu ir artimiausioje ateityje, kai, artėjant savivaldybių rinkimams, lengvatų ir mokestinių išimčių siūlymai pasipils šūsėmis.

Neabejoju, dalis jų bus pažangūs ir perspektyvūs. Tačiau iš partitės žinau – kita dalis bus proginė–rinkiminė. Todėl vertinti juos reikės itin kruopščiai, atsakingai ir apdairiai. Vadovaujantis vertybiniu principu „Žmogus – Valstybė – Ateitis“.

Tikiu, kad šis vertinimo matas būtų apsaugojęs nuo daugybės pastarųjų metų klaidų ir akivaizdaus įstatymų leidybos broko. Jis gali padėti rasti išmintingą pusiausvyrą ateities sprendimuose. Esu įsitikinusi, kad tik jis gali tapti patikimu pamatu atkurti žmogaus ir valstybės santykius, kuriems turėtume skirti ypatingą dėmesį.

Tačiau šie santykiai ištikti giliausios krizės, kokios niekada nebuvo atkurtoje nepriklausomoje Lietuvoje.

Tai sakau remdamasi ne tik Visuomenės nuomonės tyrėjų išvadomis, kurios skelbia, kad beveik 80 procentų žmonių nebepasitiki partijomis, politikais ir valstybės institucijomis, kitaip tariant – pačia valstybe. Jų pesimistinius vertinimus patvirtina ir nepaneigiamas faktas – vis daugiau piliečių nebeina balsuoti. Piliečiai savo noru atsisako teisės dalyvauti savo valstybės valdyme. Ir tikrai ne todėl, kad pasyvumas, abejingumas ar „tas prakeiktas nuolankumas“ būtų mūsų įgimtas nacionalinis bruožas. Anaipol.

Prisiminkime 1992-ųjų referendumą dėl Konstitucijos. Užgriuvus sniegui, sutrikus eismui ir elektros tiekimui, nepaisydami stichijos ir stebindami tarptautinius stebėtojus, balsuoti atėjo apie 75-kis procentus rinkėjų. Atėjo, nes tikėjo, kad jų balsas gali lemti permainas.

Prisiminkime šių metų Nepriklausomybės šventę – rinkosi dešimtys tūkstančių, tuo patvirtindami, kad jų meilė Tėvynei gyva.

Arba pastarųjų metų aplinkos tvarkymo akcijos. Būrių būriai susitelkė tikėdami, kad gali apkuopti Lietuvą savo rankomis.

Tačiau – skaudu ir gėda – tie patys žmonės netiki, kad gali apvalyti Lietuvą savo balsais.

Jie nebetiki, kad politinių atspalvių pokyčiai Seime ar savivaldybėje gali lemti realias permainas šalies ir jų pačių gyvenime. Žmonės nebepasitiki ne kažkuriais – kairiaisiais, dešiniisiais ar jau nuvilti spėjusiais naujaisiais. Jie nepasitiki valdžia, politikais ir politika apskritai. Tai – rimčiausias įspėjimo skambutis politinėms partijoms – užsisklendusioms savo siauruose partiniuose interesuose ir tarsi pamiršusioms, kad jų likimas – rinkėjų rankose, o ne atvirksčiai.

Galvoju ir apie emigracijos mastą. Ne kaip apie ekonominę reiškinį, o kaip apie žmogaus ir valstybės santykį.

Palikti Tėvynę – sunkus sprendimas. Tačiau vis daugiau Lietuvos žmonių jam ryžtasi ir vis daugiau – svarsto tokią galimybę. Raminamės, kad tai – natūrali sunkmečio pasekmė.

Bet juk šalyse, į kurias išvažiuoja mūsų tėvynainiai – taip pat sunkmetis. Taip pat nedarbas, socialinis pažeidžiamumas, nežinia. Kita vertus, mūsų šalį palieka ne tik vargo prispirti bedarbiai. Todėl pažvelkime tikrovei į akis ir pripažinkime: žmonės emigruoja ne tik ir ne tiek dėl ekonominių priežasčių. Jie išvažiuoja į svetimas šalis, nes pasijuto svetimi savame krašte.

Šiandieninė politinė kultūra ir moralė verčia abejoti: ar dar įmanoma dirbti tai, ko reikia Lietuvos žmonėms, o ne kažkuriam politiniam konsorciui ar interesų dariniui?

Atsakykime į tuos klausimus patys sau – ne iš tribūnos, ne prieš kameras, o prieš savo sąžinę.

Atsakykime, ir pradėkime keistis ir keisti. „Tarnauti Tėvynei, demokratijai, Lietuvos žmonių gerovei“, – juk tai žodžiai iš jūsų, ir mano, priesaikos.

Paverskime šiuos prasmingus žodžius prasmingais darbais. Imkimės konkrečių veiksmų, kad pasiektume realių, žmogui svarbių rezultatų.

Šiandien mums ypač rūpi ekonomikos sąstingis ir jo pasekmė – nedarbas. Kalbame apie tai kasdien. Tačiau, jei tikrai rūpi, turime žinoti, kad artimiausiais metais biudžetas nepajėgs skirti dosnios finansinės injekcijos ūkiui skatinti. Žinome, kad neįstengsime žymiai palengvinti mokesčių naštos. Tad imkime ir palengvinkime tai, ką galime – biurokratinę naštą.

Sutvarkykime konkurencinę aplinką. Užtikrinę lygiai teisingas konkurencijos sąlygas visiems ekonomikos dalyviams, sutramdę monopolininkų savivalę, apginsime ir sąžiningą verslą, ir vartotojus. Skatinkime ir formuokime požiūrį, kad SAŽININGU BŪTI APSIMOKA.

Sąžiningam, skaidriam verslui turi būti rodomas pasitikėjimas. Sudarykime tokias sąlygas, kad šiuo metu šešėlyje dirbantys ir šeimas išlaikantys smulkieji verslininkai, meistrai, taip pat – kūrėjai atsitiestų,

patikėtų ir galėtų dirbti savo darbą legaliai, neprarasdami orumo ir nesišžemindami.

Kalbėjau apie katastrofiškai mažėjantį piliečių aktyvumą. Minėjau galias priežastis – nusivylimą, prarastą pasitikėjimą. Jam atgauti reikės daug pastangų ir laiko. Gerai, kad daromi nors maži žingsneliai ta kryptimi. Pavyzdžiui, lengvinamos sąlygos įsidarbinti jauniems, pirmą kartą į darbo rinką patenkantiems žmonėms. Būtent tokiems – į žmogų orientuotiems – siūlymams turi būti suteiktas ypatingojo prioriteto statusas, būtent tokių sprendimų turi būti daug daugiau.

Tokių – įvykdomų – darbų yra kiekvienoje srityje. Atlikime juos – ir taps šviesiau.

Tam nereikia rašyti vis naujų programų. Nereikia ir milijardinių biudžeto investicijų. Reikia sutelktų ir kryptingų veiksmų.

Pagaliau atverkime politinę sistemą platesniam nepartinių piliečių dalyvavimui. Atverkime ir pačias partijas – naujiems veidams, naujiems požiūriams, idėjoms ir demokratijai partijų viduje. Taip pasisūsim žinią, kad žmonių balsas svarbus, jų dalyvavimas valstybės gyvenime – galimas ir laukiamas.

Daug kalbame apie korupciją. Piktinamės, analizuojame šaknis, prognozuojame pasekmes. Tačiau pernai už korupcines veikas buvo pradėta per septynis šimtus ikiteisminių tyrimų. Teismą pasiekė vos

kas antra byla. Laisvės už piktnaudžiavimą tarnyba realiai neteko vienas. Už kyšininkavimą – nė vienas.

Nekomentuosiu. Tai jau beprasmiška ir gėda. Pateiksiu keletą konkrečių siūlymų.

Pirma – valstybės tarnautojas, pareigūnas, piktnaudžiavęs tarnyba savanaudiškais tikslais, turi netekti tarnybos, o galimybė į ją sugrįžti turėtų būti vertinama itin atidžiai. Neturime teisės lengvabūdiškai rizikuoti viešuoju interesu vėl patikėdami valstybines pareigas tokiems, kurie tarnybą supranta kaip įrankį lobti.

Antra – visas turtas, įsigytas už neteisėtai gautas pajamas, turi būti konfiskuojamas. Su žmonėmis, kuriems turtas yra svarbesnis už pareigą ir garbę, reikia kalbėti jiems suprantama kalba.

Trečia – padidinkime baudas už korupcinius ir ekonominius nusikaltimus. Jos turi būti atgrasančios tiems, kurie mąsto tik ekonominėmis kategorijomis „apsimoka-neapsimoka“. Esu pateikusi tokias Baudžiamojo kodekso pataisas ir prašau Jūsų palaikymo joms.

Ketvirta – esu pasiūliusi ilginti senaties terminus. Taip užkardytume galimybes išvengti pelnytų bausmių. Tikėtina, kad paspartėtų ir ikiteisminiai procesai bei bylų nagrinėjimas teismuose – juk ilgai „sirgti“, būti išvykusiam, turėti kitų vilkinimo priežasčių tiesiog „neapsimokėtų“. Šie siūlymai – jau Seime. Prašau – neatidėliokite jų svarstymo ir priėmimo.

Tikiuosi, kad Seimas nebedels ir jau šiais metais priims kovai su korupcija svarbius Lobistinės veiklos ir poveikio teisės aktų leidybai bei Valstybės tarnautojo elgesio kodekso patvirtinimo įstatymus. Visuomenei sunku patikėti, kad politikai rimtai nusiteikę kovai su korupcija, kai metų metais vilkinami tokie svarbūs sprendimai.

Tik asmeninis kiekvieno nepakantumas korupcijai gali ją išguiti iš mūsų gyvenimo.

Pagaliau – teismai. Jų vaidmuo kovojant su korupcija – ypatingas. Dar daugiau – būtent teismams tenka išskirtinis vaidmuo, siekiant įtvirtinti naujos kokybės – abipusiu pasitikėjimu grįstus piliečių ir valstybės santykius. Tokie santykiai neįsivaizduojami be patikimų, tikėjamą teisingumu užtikrinančių teismų.

Deja, šiandien mūsų teismus žmonės vertina kitaip. Akivaizdžius trūkumus mato teisės mokslų žinovai, kritikuoja patys teisėjai.

Sistema subiurokratėjo. Ji tapo arogantiška. Teismų vadovų bei savivaldos energija nukrypo į akademinės diskusijas ir tarpusavio santykių aiškinimąsi. Deja, diskusijose neliko vietos svarbiausiai temai – teisingumui ir žmogaus problemoms teismuose. Uždara, menkai visuomenės kontroliuojama sistema toleruoja „dvigubų standartų“ plitimą. Vilkinimas tapo tradicija, kuria imame garsėti jau ir europinėje erdvėje.

Todėl atverkime sistemą – pokyčiams, naujiems veidams ir naujiems darbams. Nebeignoruokime žmonių reikalaujamo platesnio visuomenės atstovavimo teismuose. Nuosekliai laikykimės numatyto teismų vadovų rotacijos principo.

Taip pat – supaprastinkime teismo proceso procedūras. Peržiūrėkime institucijų funkcijas – nemažą dalį ginčų įmanoma išspręsti ikiteismine tvarka. Palengvinę teismų darbo krūvį, reikalaujame aukščiausios darbo kokybės.

Ir pagaliau – teisėjų atranka ir vertinimas, etikos ir drausmės bylų nagrinėjimo procedūros. Šiai sistemos tobulinimo kryptčiai skirsiu ypatingą dėmesį, nes esu įsitikinusi: tik kompetentingų ir teisingumo idėjai ištikimų teisėjų korpusas gali vykdyti teisingumą valstybės vardu.

Valstybė stipri tiek, kiek žmonės tiki jos teisingumu. Tai sakydama galvoju ne tik apie įstatymo raidę. Galvoju apie visapusišką – socialinę, ekonominę, bendražmogiškąją – teisingumą plačiąja šio žodžio prasme. Tai – privalomas sveikos visuomenės bruožas, būtinas valstybės sprendimų orientyras. Juo labiau aktualus dabar – ekonominių ir socialinių išbandymų metu.

Nors finansų griūties pavojų atremti pavyko, privalome būti realistai: padėtis tebėra trapi ir pažeidžiama. Ūkio atsigavimo ženklai – gležni. Artimiausio laikotarpio prognozės – santūrios ir permainingos. Tikra yra tik viena: dar bent keletą metų valstybė tikrai negalės būti dosni.

Būtent todėl ji privalės būti teisinga ir išmintinga – labiau nei kada nors iki šiol.

Būtent todėl tokiomis aplinkybėmis ypatingą prasmę įgauna pamatiniai vertybiniai principai – teisingumas, žmogiškumas ir, ypač norėčiau pabrėžti – atsakomybė.

Gerbiamieji,

Likimas nepašykštėjo mums išbandymų – galime liūdėti arba pykti dėl to. Tačiau mainais, kaip kompensaciją už sunkumus, suteikė galimybę.

KVIEČIU PRIIMTI SAVO VALSTYBĘ KAIP SAVĄ, JOJE ESANČIAS PROBLEMAS KAIP SAVAS IR JAS RYŽTINGAI BEI KŪRYBINGAI PATIEMS IŠSPRĘSTI!

Kviečiu KIEKVIENĄ Lietuvos pilietį ATSAKINGAI RINKTI, TEISINGAI REIKALAUTI IR PAČIAM RODYTI ASMENINĮ PAVYZDĮ!

Tikiu, įveiksime visas krizes. Jeigu įveiksime savyje blogiausią – atsakomybės ir pasitikėjimo krizę.

Ačiū už dėmesį.